

Момир Миловић

И з б о р

Забрђани су одувијек били мелемни људи. Свака породица њихова у бити је била раскрстила са свим несојлуцима и туткањима једних на друге још при доласку у Забрђе. Тако веле Голијани, Гачани и други Херцеговци. Истина, Забрђани су чудна мјешавина оних од крви одбјеглих Црногораца из разних црногорских племена, па се тачно не зна ко је ко ни ко је шта, иако се очи казују да су: те Кучи, те Чевљани, те Бјелице, те Велестовци . . .

И живјело се поодавно лијепо и мирно у Забрђу. Знало се ко је био војвода, ко капетан, ко барјактар. А Књаз, по причању старијих и виђенијих Забрђана, одабирао перјанике и питомце за војне школе. Бивало, обично, у тим приликама некемо криво што он или неко његов није отишао на Цетиње: било да одмах ступи у службу Господареву, или да школе учи. Увијек би, последије сваког таквог одбира, шетале Забрђем приче како је, на примјер, Митар Зеков намјестио ономе шиљокурану Мила Маркова да оде у питомце на Цетиње зато што је Мило знао да Митар шурује нешто с Турцима, преко онога Селима Креса из Билеће, па да га не би потказао; а окле ће он бити официр кад му отац не смије шиљеже заклати! Па, још и данас је свјежа прича о томе како је Ђуро Боров Мркоњић постао официр Господареве војске.

Био тада капетан забрђански Миладин Кајдановић, врло строг и opak старјешина, али прилично правичан. Добио он једнога дана, рано изјутра, абер од Господара с Цетиња да ће он, Господар, тада и тада доћи у Забрђе с намјером да одабере два питомца за Официрску школу на Цетињу, а да он, Миладин, Николин Кајдановић, капетан забрђански, са својим људима, најугледнијим племеницима из свих братстава, припреми предлоге; а он ће, Господар, кад дође, од изабраника из свих братстава одабрати само двојицу који му се највише свиде.

Миладин се нађе на муци: како одабрати из сваког братства по једног младића кад у неким има њих

по двадесет који могу задовољити све услове који се траже Господаревим захтјевом! А о неким братствима и одабирању момака из њих нема ни говора. „Откуд у њих момак као право мушко немају ни у тридесетој“, рекао је тада Миладин Мишељић Окановићу, који се код њега затекао тога јутра. Он, Миладину, заправо, и није никад рјешавао било какав посао што није прије чуо мишљење Мишељино. Јер, Мишеља је првак у Окановића, а још с развијеном вијугом за послове забрђанске комбинаторике.

— Зовни браственичке прваке и саопшти им захтјев Господарев, рекао је Мишеља Миладину Кајдановићу. — Данас је пазарни дан, први по Петрову дану, доћи ће све што штап може подигнути — рекао је.

— Знам, вели Миладин, али како предложити онога ко ће боље одговорати у Окановића кад ето свих Окановића ту, а све не могу позвати, рече Миладин Кајдановић . . .

Гробну тишину у Миладиновој канцеларији ре- метио је стални нанос гласова с пазара, највише женских. Мислио је своју мисао и буљио у дебели сноп сунчеве свјетлости која је провалила у канцеларију два десетак минута раније. Снагу и густину снопа чиниле су искричаве честице прашине која је била заробљена у просторији. „Ја ћу им саопштити Господареву намјеру, па нека се они међусобно кољу“, гласно рече себи Миладин Кајдановић, капетан забрђански. То је саопштио одлучно, а гризла га је претпоставка да може и до тог доћи. Како би то тек било да се у његовој Капетанији догоди такав неспоразум. Многи би му се у брк смијали и у себи говорили: „Види њега, рекао сам ти ја да ти он није за то. Нема он ауторитета да командује Забрђанима! Курвини су они синови! Један с коца, а други с конопца!“

И стало му је било, више но икад, да се тај посао срећно заврши. А опет, пекло га је, негдје из потаје, да се може и хоће догодити нешто немиле, непредвиђено, нешто што ће пореметити тај свечани чин. А још с Господарем, хеј! То се често не догађа, па је значај тога тренутка непроцјењив. Зато је тактички одмјерено, тачно прорачунато, поступао са сваким прваком братства и смиреније говорио но икад; чак их је то изне- надило.

— Видиш како се укурвио; рекао би човјек ни муви зла не мисли! — рекао је шалагом Милентије Мркоњић Гају Дошљаку кад су већ били посједали и раскомотили се.

— Треба му боље намјештење, или нешто друго од Господара, одговорио му је Дошљак, одсутан некуд мислима.

— Он ти је ко оно кер који не лаје, но само маше репом кад те угледа; а кад му се приближиш, скочи ко из катапулта — поново ће Милентије.

ПОРТОВА

— Бојим га се, да знаш, горе но икад прије. Зна се да се његова више пита код Господара но свих скупа капетана у овом херцеговачком дијелу Црне Горе, за-кључи Дошљак.

Због таквог капетановог става сви су прваци бра-ственички опрезно наступали код својих браственика. Нијесу овога пута, зачудо, ни жене тртољале као ра-није; мужеве им запријетили, јер — времена су неси-гурна па може бити да остане што непрорачунато, па магла работа.

Тада се нико никоме није повјеравао. Сваки За-брђанин је имао неку своју комбинацију коју је крио као змија ноге. Млађи, о којима се тајно расправљало у њиховим домовима, нијесу имали појма о свему томе. Они су се скупљали на сијела и слетове по свим забр-ђанским селима кад год се за то указала прилика; јед-нако љети кад се нема кад наспавати од редовних по-слова и зими кад се од досаде измишљају разне игре и заврзламе.

Тога августовског јутра, распјеваног и живота пу-ног, све је освануло обично као и о другим празницима и значајним скуповима. Капетан забрђански Миладин Кајдановић је већ одраније наредио да се зборно мјесто Забрђана, Зануглина, добро очисти и припреми да при-ми и дочека свог првог грађанина, Господара Црне Го-ре, и остале званице. Све је било, разумије се, на свом мјесту; чак је и мјесто за бацање камена с рамена би-ло измакнуто и на видном мјесту означено. Момци за-брђански су се скупили прије свих и изабрали неколико каменова, различитих тежина и облика и почели такми-чење. При сваком бацању чуло се у хору: „Опа! Биће га тешко добацити, богами!“ То су, зна се, говорили они који већ одавно нијесу могли узети учешћа у игри, али их је нешто неоодољиво вукло тамо, на то мјесто гдје су могли видјети дио себе и своје неповратне про-шлости и непримијеђени уздисати и јадиковати за са-мим собом и својом снагом непоновљивом.

Прије него је Господар стигао у пратњи забрђан-ских перјаника и официра, већ се са биљега за бацање камена с рамена била разишла маса. Остали су само у-порни момци да до краја виде борбу између два најбо-ља забрђанска бацача камена. Милош Илијин Окановић није никако хтио да призна Ђуро Борову Мркоњићу да је даље бацио камен.

— Преписао си, Ђуро, говорио је Милош сваки пут кад му га је овај одбацио. Стога су узели двојицу судија који су помно мотрили на сваки покрет њихов и потврђивали, или поништавали, хитце већ уморних момака.

Конечно, мада с тешким каменом на срцу, Ми-лош је признао Ђурову вјештину, пружио му руку у знак мирења с чињеницом да је бољи и одмах се некуд изгубио. А Ђуро је побједнички шетуцао кроз масу и

забацивао црногорску капу која је једва окупљала дио густе коврцаве косе испод себе. Мотрио је испод ока глатко зачешљане дјевојке које су нешто међу собом шаптале и смијуљиле се кад је он пролазио.

— Јес делија, друго моја, шапутале су кад је одмакао.

— Видиш како је јак и оштар! Не боји се ни међа, додавале би и уздисале.

Одмах по доласку Господар је тражио младога гуслара да му једну испјева; али што млађег, поновио је више пута. Капетан Миладин Кајдановић је дозивао једног по једног Забрђанина и саопштавао им, сав зајупурен и знојав, жељу Господареву, а они су оштро и брзо одлазили и губили се некуд, али гуслара још није било. Господар је надмено мотрио припросту масу забрђанску и скоро се почео љутити на њих због неиспуњене му жеље, док се одједном обрео пред њим Ђуро Боров Мркоњић са братом Василијом који је имао тек тринаест година. Дјечак је носио гусле с урезаним ликовима свих владара династије Петровића, и духовних и свјетовних. На врху је, изнад свих, стајао књаз Никола I, с руком на јатагану и погледом упртим пут мора. Дјечак се испрсио и проговорио: „Изволите, ваше височанство! Ја ћу отпјевати једну“.

Господар је одложио свој владарски штап, прекрстио руке преко кољена и проциједио: „Како се зовеш, јуначе?“

„Васиљ Боров Мркоњић, господаре.“

„Знаш ли добру пјесму?“

„Ону о Омер-паши Латасу“.

„Добро, кад кажеш“ — одобрио му је.

Гусле су зајечале, а хитри дјечачки прсти осули паљбу по струнама. Народ се збијао и гурао у први план, више да види реаговање Господарево него гусларево умијеће. Одједном је јасан и резак глас сунуо кроз масу:

„Гусле моје од јавора сува, вас је Србин пет вјекова чува...“ А затим су се низали стихови о Латасу и његовом походу на Црну Гору. Дјечак је наглашавао сваки стих у коме се спомињу имена владалаца Петровића и дуго отезао поједине дјелове њихове, а на крају оштро и хитно титрао прстима по струнама, што је чинило паузу за узимање душка и миловало душе забрђанске том складном мелодијом. Старији људи и жене су нетремице гледали у Господара и упирали све своје снаге да докуче његово расположење. При сваком његовом покрету, макар и набирању чела и обрва, ледени страх је цурио њиховим венама и црвен подилазила испод коже на образима. Престајали су да дишу, очекујући реаговање Господарево, и буљили пријекорним погледима у гуслара, ако су осјетили да се Господару пјесма није допала. Кад су се коначно увјерили да није

реаговао, тврдили су сами себи да је то само зато што он, Господар, има прст образа, па због пристојности неће да прекине гуслара. Иначе, зашто би друго остајао равнодушан према блебетању тога балавца. Као да Забрђани немају познатих и признатих гуслара који би могли одушевити и руског цара. Зар није њихов, забрђански, гуслар и Јеремије Окичин Миканић, онај што је на Цетињу пјевао и пред овим истим Господаром и пред руским великим кнезом Николајевићем? Па их је одушевио. Но, Господар мора да због нечега тактизира, јер зна добро да је Јеремије ту у маси, а он тражи то дериште. Откад то поста правило да дјечурлија уплијећу ноге испред старијих. Или је то некакво проклетство које треба први Забрђани да окушају?!

Кад је Васиљ Мркоњић завршио своју пјесму, поклонио се пред Господаром и покушао да оде. Господар је подигао руку, позивајући га да причека, и погледом дао знак своме пратиоцу да му дође ближе. Нешто му је шапнуо, а овај је хитро извадио некакву медаљу и пружио Василију. Он се, у знак захвалности, још једном поклонио и реским дјечачким кораком отишао у масу.

На захтјев Господарев, капетан Миладин Кајданиновић је довео све момке-кандидате за официре испред Господара. Он их је мирно посматрао, задржавајући дуго поглед на сваком појединачно, а затим погледивао некуд у неодређено. Онда је застајкивао и као нечега се присјећао, па поново мотрио онога претходнога. Момци су непрестано преносили тежину тијела са ноге на ногу и у мјесту се мешкољили, нарочито кад је Господарев поглед почивао на њима. Нијесу издржали тај продорни владарски поглед, него као хипнотисани погледивали предасе.

Одрасли Забрђани, нарочито они чији су синови били ушли у тај избор и налазили се испред Господара, прекидали су дисање и са стрепњом ишчекивали шта ће даље бити, као иза блеска муње гдје ће гром ударити. Врхунац стрепње настао је у тренутку кад се Господар полако исправио и пошао од једног до другог момка. Пипао их је по жилама између врата и рамена као трговац јунад испод стомака. Понеки би стискао зубе од бола нанесеног при стискању жила, што би он, Господар, искористио да му се забечи у очи и испита нешто осталима непознато. Родитељи тих дјечака нијесу могли одољети жељи да се то што прије сврши. То се највише примјећивало по уздасима олакшања кад би Господар прошао мимо њиховог миљеника.

Дуго је трајало то ишчекивање. А кад је Господар, чинило се, извршио смотру над забрђанском одабраном момчадијом, уморним кораком се одвојио од њих и, некуд одсутан мислима, пошао према свити своје пратње која је, стрепећи да му неће угодити, прави-

ла круг око празног простора, мислећи да то чини око свог владара.

Мраморна тишина је владала међу окупљеним Забрђанима. Чак се чинило да је умукнуо и цвркул птица. Неки су са страхом ишчекивали ријеч Господареву, бојећи се да ће заобићи њиховог сина или синовца, а други су радознано то исто очекивали, само више с циљем да се наругају онима који нијесу успјели него да честитају изабраницима и њиховим ближњим.

Господар је полагао нешто саопштио капетану Миладину Кајдановићу, а овај је позвао Забрђане да чују Господареву одлуку.

— Његова висост, казао је Миладин, удостојила је своје пажње имена наших синова Ђура Борова Мркоњића и Машана Ивова Кајдановића.

Настао је зачас тајац, а онда је иступио из првог реда Обрадин Сандић, барјактар забрђански, и замолио да стави примједбу на Господареву одлуку. Масом је завладао страх, а Господар је позеленио од бијеса. А Обрадин се правио да ништа не примјећује и извршио своју замисао.

— Нико не сумња, рекао је, у исправност Господаревог избора, али његово височанство не може знати све о свакоме од нас као ми сами што знамо. Истина, тај момак Мркоњића је отресит и поштен, али . . . Мркоњић је. У њих нема главара у Господаревој држави, па како ће моћи бити он официр? . . . Ето, ја само толико.

Господар је, смрачен, мјерио погледом Обрадина, а онда масу забрђанског сијета. Сви су гледали у земљу и шутали, осим Млађена Средојева Кршикапића, једнога од старијих официра забрђанских. Он иступи, наљућен и озлојећен, и обрати се Господару, а и маси Забрђана, ријечима:

Нема право Обрадин Сандић на онакву примједбу. Да су се поштовали ти резони с којима он данас иступа, никад он не би барјак у шаке узео. Но, на срећу, нијесу. А ја овдје могу данас рећи и пред свим Забрђанима и пред главом нашом, Господарем, и пред својом савјешћу. Више је ваљала тава Госпаве Борове, мајке Ђура Мркоњића, кога је удостојио своје пажње Господар, за црногорске јунаке што су ратовали по овим нашим беспућима но сви Сандићи од њихова настанка и настамбе у Забрђу.

Господар је стреловито прешао погледом масу и старјешине забрђанске. Сви су се усправно држали, само је Обрадин Сандић нешто шаптао сам са собом и гледао у земљу испред себе.

Закратко потом, Забрђани су испратили Господара са Ђуром и Машаном, њиховим каснијим најхрабријим и највићенијим официрима.

ПРВА
ОКТОБРА